

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЛІКАРЯ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 1(28), с. 201–203

У сучасних умовах зміни парадигми медичної освіти та створення дорадчо-консультативної системи медичної етики на основі біоетики постає проблема формування професійної та професійно-етичної культури лікаря, забезпечення належного рівня професійної компетентності.

Розглядаючи питання професійної культури дослідники порівнюють термін “професійна культура” з близькими за змістом: В. Алахвердов досліджував культуру спеціаліста, Н. Бакланова — професійну майстерність, М. Дьяченко — готовність до діяльності, В. Мерлін, Є. Клімов — індивідуальний стиль діяльності, Д. Ошанін, В. Шандріков — інформаційну основу діяльності, С. Дружилов, А. Маркова, Н. Яковлева — компетентність.

Л. Антилогова [1] розрізняє “професіоналізм” як вузький термін, та “компетентність” як такий, що характеризується, крім технологічної підготовки, низкою надпрофесіональних компонентів: самостійність; відповідальність; творчий підхід, спроможності до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти; гнучкість мислення; комунікативні навички; етична культура; вміння володіти різними типами мислення тощо.

Спираючись на розуміння науковцями категорій, змісту, ієрархії, функцій професійної діяльності, спробуємо визначитися з розумінням професійно-етичної культури особистості лікаря.

Професійно-етична культура лікаря — це інтегративний феномен, який містить систему особистісно осмислених професійних цінностей та регулює комплексну професійну діяльність лікаря. Вона містить систему норм, традицій, цінностей, моральних принципів лікарської діяльності (моральну свідомість), яка набувається, функціонує, аналізується, переосмислюється та вдосконалюється через моральні взаємодії та конфлікти (“моральні” стосунки), та реалізується через професійну діяльність, обумовлюючи та обґрунтовуючи її характер (моральна практика).

Професійно-етична культура особистості лікаря відображає готовність до професійної діяльності.

Сучасні дослідники [2] виокремлюють 3 компоненти професійно-етичної культури (аксіологічний, технологічний, особисто-творчий); 4 функції (аксіологічна, регулятивна, нормативна, виховна).

Сучасна ситуація унеможливує використання лише деонтологічних кодексів, призводить до посилення ролі особистості в професійній діяльності. Лікар використовує існуючі етичні системи як орієнтири, процес інтеріоризації професійно-етичної культури супроводжується творчою діяльністю зі створення особистісно осмисленої етичної культури на засадах етики відповідальності та біоетики. Тому вважаємо за потрібне деякою мірою розширити та конкретизувати список компонентів та функцій професійно-етичної культури лікаря.

Серед компонентів професійно-етичної діяльності лікаря виокремлюємо:

- *когнітивно-інтелектуальний* — регулює інтелектуальні здатності, пізнавальні вміння та характер когнітивної діяльності особистості з надбання загальних та професійних знань, умінь, навичок;
- *операційно-технологічний* — спрямовано на формування, використання, оцінювання, удосконалення та створення нових засобів здійснення окремих операцій чи способів професійної діяльності;
- *аксіологічний* — спрямовано на формування, аналіз, модифікації, використання цінностей; визначає мотиви, характер діяльності, мету;

- *етичний* — вважаємо за потрібне виокремити етичний компонент; на відміну від аксіологічного, який направлено на внутрішнє життя особистості, етичний компонент двонаправлений; він регулює інтелектуально-когнітивну діяльність з оволодіння етичними нормами та цінностями, аналізу, осмислення; рефлексивну діяльність з переосмислення етичних норм, цінностей; творчу діяльність з утворення особистісно осмисленої “моральності” на основі початкових, загальнолюдських, культурних, етичних, релігійних, професійних систем; професійну комунікативну діяльність; специфічну професійну діяльність з етичного судження, розв’язання конфліктів та забезпечення етичного вчинку;
- *комунікативний* — забезпечує успішність професійної комунікації, “терапевтичного спілкування” [3], досягнення ятросаногенії;
- *психологічно-рефлексивний* — забезпечує досягнення фахівцем психологічної компетенції, яка зумовлює становлення, розвиток та саморозвиток особистості, дає можливість подолати кризи розвитку та професіоналізації, уникнути або перебороти професійні особистісні деформації, забезпечує професійну та загальну успішність особистості.

Вважаємо за потрібне виокремити психолого-рефлексивний компонент професійно-етичної культури через зростання ролі особистості лікаря. Трактуючи поняття “рефлексія”, звертаємось як до педагогічної дефініції, так і до концепції Н. Алексєєва [4].

“Рефлексія — 1. Принцип людського мислення, який спрямовано на осмислення та усвідомлення власних знань та вчинків; 2. “Отримана свідомістю здатність сконцентруватися на самому собі й опанувати себе як предмет, який має власну специфічну стійкість та власне специфічне значення, здатність не просто пізнавати, а пізнати себе; не просто знати, а знати, що знаєш” (П. Тейяр де Шарден)” [5, 192].

Н. Алексєєв [4] вважав, що основним змістом рефлексії є налагодження стосунків та порівняння, метою є саморегуляція, рефлексія — це перехід від звичайної схеми до нової. Н. Алексєєв наголошував, що у світі, який тісно взаємопов’язаний та швидко змінюється, на перший план виступають людські стосунки, що спричиняє зростання важливості рефлексії.

Рефлексивну діяльність (як і комунікативну) латентно подано в технологічному та особистіс-

ному компонентах професійно-етичної культури. Але, на нашу думку, у сучасних умовах цього подання недостатньо. Рефлексивний компонент професійно-етичної діяльності визначає умови налагодження стосунків між різними компонентами професійно-етичної культури, змістом різних етичних систем, видами діяльності, особистостями тощо. Через порівняння рефлексивний компонент виконує регулятивну функцію, обґрунтовує функціонування особистісно-творчого компоненту.

Особистісно-творчий компонент — забезпечує готовність особистості не тільки до репродуктивної, а й до творчої діяльності; має складний характер і структуру, виходить із психофізіологічних здібностей людини.

Згідно з нашою гіпотезою усі компоненти професійно-етичної культури взаємопов’язані та взаємообумовлені, ключове місце посідає аксіологічний компонент, як такий, що визначає початкові потреби, мотиви діяльності та постановку мети. Етичний компонент є структурно більш високим утворенням, яке виконує подібні функції, але спираючись на певний рівень сформованості когнітивно-інтелектуального, операційно-технологічного, аксіологічного, комунікативного компонентів. Психологічно-рефлексивний компонент є не лише підґрунтям існування, а й обумовлює спосіб і характер функціонування усіх інших компонентів професійної культури, тобто є центральним.

Серед функцій професійно-етичної культури лікаря виокремлюємо такі:

- аксіологічна функція, яка полягає у процесі оволодіння, аналізу, застосування, оцінювання та створення цінностей лікарської діяльності;
- регулятивно-нормативна — регулює взаємовідносини в системах лікар — суспільство, лікар — пацієнт, лікар — лікар, лікар — родина пацієнта;
- комунікативна функція: професійно-етична культура як засіб створення ситуації “терапевтичного” спілкування, встановлення довірливих стосунків, що викликають ефект ятросаногенії;
- особистісно-рефлексивна функція регулює та обумовлює розвиток і самовдосконалення особистості у процесі професійної діяльності;
- емоційно-емпатійна функція є дуже важливою для професійної культури лікаря. Це зумовлено тісними контактами у “терапевтичному” спілкуванні та специфіч-

ністю лікарської емпатії. Компетентність лікаря у використанні цієї функції може забезпечити успішність комунікації та ефективність лікування. Необізнаність лікаря може призвести до тяжких наслідків для пацієнта: збереження захворювання, погіршення фізичного та психологічного стану, виникнення психологічних проблем, смерть, що спостерігається при відмові онкологічних хворих від лікування та звернення їх до народної медицини, знахарів тощо. Не менш небезпечними є наслідки для лікаря: синдром емоційного вигорання, перегорання, формування подвійної моралі, психологічні проблеми (відчуття провини) тощо.

При професіоналізації особистості виникають специфічні потреби, мотиви діяльності, особистість опановує нові знання. Нові компоненти проходять стадію рефлексивної діяльності, осмислення, розуміння їх значущості, але вони не усувають початкової системи цінностей. Початкова та новітня системи вступають у реакцію, результатом якої є вдосконалення існуючих або формування нових світогляду, системи цінностей, етичних переконань тощо.

Для лікаря етична культура становить елемент не тільки духовної культури, але є основою про-

фесійної культури. Розвиток професійно-етичної культури фахівців актуалізує і чинник зростання відповідальності працівників за свої професійні дії. С. Іваненків називає відповідальність найважливішим критерієм успішної соціалізації.

Література

1. Антилогова Л. Н. Об аспектах и уровнях развития профессиональной культуры специалиста. — Омск, 1999. — 184 с.
2. Слостенин В. А., Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы как объект теоретического исследования // Теория и практика высшего педагогического образования: Межвуз. сб. науч. тр. / Под ред. В. А. Слостенина. — М.: "Прометей", 1993. — 260 с.
3. Дуброва В. П. Развитие коммуникативной компетентности врача в контексте социопсихосоматического подхода к пациенту // Актуальные вопросы теоретической и практической медицины: Тезисы докладов 55-й науч. сессии ВГМУ / Ред. кол.: О. Я. Бекиш, Ю. Я. Родионов, Н. Е. Федоров и др. — Витебск, 2000. — С. 17–25.
4. Алексеев Н. Г. Заметки о соотношении мыслительности и сознания. // Вопр. методологии, 1991. — № 1. — С. 1–8.
5. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь. — М. Academia. — 2000. — 516 с.

Для лікаря етична культура становить елемент не тільки духовної культури, а й є основою професійної культури. Розвиток професійно-етичної культури фахівців актуалізує і чинник зростання відповідальності працівників за свої професійні дії.

Для врача этическая культура составляет элемент не только духовной культуры, но является основой профессиональной культуры. Развитие профессионально-этической культуры специалистов актуализирует фактор роста ответственности работников за свои профессиональные действия.

For medical ethical culture is not only an element of spiritual culture, but is the basis of professional culture. The development of vocational and professional ethical culture actualizes growth factor responsible for the professional staff action.

Надійшла 25 лютого 2011 р.